

І. Огієнко

Наголос чужих слів

6310

Ш448.4-031
Ш448.4-021

3846

проф. І. Огієнко.

Наголос чужих слів в українській літературній мові.

Українська літературна мова має вже надзвичайно багато чужих слів, перейнятих з найрізніших мов, з якими вона стикалася колись чи стикається тепер. Чужі слова заходили до мови нашої ще з доісторичної доби і йдуть до неї без перерви аж до теперішнього часу.

Позичаючи чуже слово, ми звичайно переймаємо його так, як чуємо, цеб-то звичайно вимовляємо його з тим наголосом, який це слово має в своїй мові. Найдавніші акцентовані пам'ятки (напр. Новий Завіт митр. Олексія половини XIV-го віку) цілком підтверджують це правило.

В мові нашій єсть позичені слова, що прожили в нас понад тисячу літ, а проте зберігають свій колишній наголос.

Історія поділила український нарід на декільки частин, таких частин, що скрізь знаходяться під різними культурними впливами. Ось тому й вимова чужих слів не скрізь у нас однакова; напр. в Галичині ця вимова знаходиться під великим впливом мови польської з її неприродним для нас сталим наголосом на передостаннім складі.

В цій коротенькій статті я подаю свої спостереження, як вимовляють чужі слова на Великій Україні, звичайно — в інтелігентській літературній вимові. Колишній польський вплив на цю вимову давно тут вивітрився, а тому ця вимова не має тепер сторонніх впливів від мов з сталим наголосом, чому вона й стає зразковою вимовою чужих слів для цілого українського народу.

§ 1. Наголос в чужих словах в українській мові переважно буває *нерухомим*, цеб-то при зміні слова він залишається на тім самім складі, де він був в основній формі (називний відмінок однини); особливо це треба сказати про слова рідковживані, що не стали ще загальними; напр.: поёт, поёта, поётом, Крёза, Крёзом і т. п.

§ 2. Небагато чужих слів мають наголос *рухомий*, цеб-то при відміні слова наголос їхній не лишається в тім самім складі, де він був в основній формі, а переходить на сліду-ючий склад, напр.: дяк, дяка́, дяко́м. Особливо це треба сказати про слова загальновживані, про ті слова, до яких давно вже всі звикли і які, так би сказати, вже набули

Львівська державна
наукова бібліотека

№

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И 60.548

собі горожанських прав в нашій мові такі; напр., слова: конда́к, ере́тік, маля́р, гайдю́к, ча́вун і т. п. — всі ці слова при зміні мають наголос на кінці слова. Див. ще § 46.

§ 3. Деякі чужі слова при відмінюванні мають дві форми наголосу, — правильну нерухому і вже набуту рухому, українізовану, напр.; ета́ж (фр. étage), ета́жа, ета́жем і етажá, етажéм.

§ 4. Наголос в чужих словах, що вживаються в українській літературній мові, звичайно ставиться по законах тієї мови, звідки прийшло це слово (коли тільки цей наголос не йде різко всупереч законів нашого наголосу). Звичайно буває так, що ми переймаємо слово вже з певним рідним його наголосом; з плином віків слово в формі своїй українізується часом до непізнання, але наголос його довгі сотні років все лишається таким, яким він був ще при позиченні слова. Ось тому, щоб правильно вимовляти чуже слово, треба добре знати: 1) з якої мови його взято до нас і 2) закони наголосу тієї мови.

§ 5. В мові *французькій* наголос постійно буває лише на кінцевім складі слова, а тому всі слова французького походження завсіди вимовляємо з наголосом на кінцевім складі: буфе́г, буке́г, вале́г, васа́л, визи́т, канва́, кле́б, коня́к, кузе́н, монте́р, парте́р, принці́п, рома́нс, ро́б, сироп, ске́лет, трюмо́, Вольте́р, Бомарше́, Гюго́ (Hugo), Паррэ́, Руссо́ і т. п.

Треба зауважити, що дуже багато слів із інших мов, — англійської, грецької, арабської і др., — зайшли до нас через мову французьку, чому такі слова ми звичайно вимовляємо з наголосом французьким, цеб-то на кінці слова; див. про це нижче §§ 6 і 21.

§ 6. В мові *англійській* наголос буває найчастіше на початковім складі слів, і тільки де-коли в словах двоскладових він буває на кінці, напр.: ба́ржа, бо́ксер, бо́цман, де́нди, кла́бун, лі́дер, ро́бтінг, пу́динг, мі́тинг, ле́ди, Бе́кон, Ба́йрон, Га́млет, Ді́ккенс, Ма́кбет, Нью́тон, Лондо́н, Ше́кспир і т. п.

Треба сказати, що багато англійських слів прийшли до нас через мову французьку. Англійські романи XVIII-го віку розходилися по цілій Європі в французьких перекладах; ці французькі переклади часто заходили й до нас на Україну, і інтелігенція наша звикала англійські імення вимовляти по-французьки, цеб-то з наголосом на кінці; от тому часом англійські слова вимовляємо з наголосом на кінці: бифште́кс, ваго́н, джентльме́н, комфо́рт, трамва́й, туне́ль і т. п. Англійські прізвища на *-он* з тієї ж саме причини (а також і по § 19) ми часто вимовляємо з наголосом на кінці: Мильто́н, Грандисо́н, Томсо́н; тому часто вимовляють також: Байро́н, Шекспі́р, Гамле́т, але ліпше вимовляти

їх по англійськи: Байрон, Шекспир, Гамлет, як то й прийнято вимовляти їх у літературній нашій вимові.

§ 7. В мові *німецькій* наголос буває найчастіше на коріннім складі слова, а на кінці слова буває він рідко: абзац, абшид, вахта, галстук, Бісмарк, Вагнер, Вертер, Лессинг, Мюцарт, Шіллер і т. п. Арабське слово *algebr* звичайно вимовляємо з німецька: алгебра, а не з польська: альгебра.

§ 8. В мовах *германської семі* (мови: норвежська, шведська, датська, голландська) наголос також держиться переважно на голоснім коріння, а на кінець слова переходить він рідко: анкер, гавань, вимпел, кабель, Ібсен, Нансен, Нобель, Бірон і т. п.

§ 9. В мовах *романської семі* — в італійській, іспанській, португальській і румунській — наголос знаходиться, як і в мові латинській, переважно на другім або на третім складі від кінця, а на кінцевім складі майже не буває: баркарбола, браво, вілла, газета, гондбола, лібрего, мадонна, мандолина, мантилья, Анджело, Гарибальді, Данте, Камбонс, Медичи, Рафаель Тассо і т. п.

Слова цієї групи часто гублять своє чуже нам закінчення, так що наголос через це припадає тоді на кінець слова: Arlecchino — Арлекін, Bojard, Kolombo — Колумб, Mustafá, Possevino — Поссевін, Serveto — Сервет і т. п.

§ 10. В мовах *турецько-татарської семі* наголос знаходиться постійно на кінці слова, чому слова, що прийшли до нас із цих мов, вимовляємо завжди з наголосом на кінці складі; напр. *турецькі*.. бугай, баріш, булава, бунчук, гяу, баша, чума, казан, каптан, Абдул, Алла, Гассан, Мурат, Мустафа, Осман, Селім і т. п.

Татарські слова: гарбуз, аршин, басма, баштан, калита, кефір, ковпак, Ахмет, Батий, Кобяк, Кончак, Кучум, Мамай, Овдур, Тамерлан, Узбек, Чингіс і т. п.

Так само вимовляємо й слова кавказських гірняків: аул, духан, джигіт, кумис, буза, шашлік, чадра, арба, Шаміль, Галуб, Хаджі Мурат і т. п.

Слів турецько-татарської семі в українській мові надзвичайно багато, до того ж слова ці давно вже глибоко зайшли до мови народньої; безумовно, наш власний частий наголос на кінці слова повстав і під впливом турецько-татарським. Див. § 46.

Турецько-татарські слова, що зайшли до нашої мови, постільки вже українізувалися, що при відміні все мають рухомий наголос на кінцевім складі, напр.: капшукá, капшукóм, в табуні, топчані, чабанів, гапликóм і т. п.

Власні ймення турецько-татарської звичайно не українізувалися і мають нерухомий наголос, цебо при відміні слова він лишається на тім самім складі, де й був у називнім відмінкові: Осма́на, з Осма́ном, Тамерла́ну, але ймення

на -ак, -як при відміні проте мають вже рухомий наголос на кінці слова: Конча́к — Кончака́, з Кончако́м.

§ 11. В словах *персидського* походження наголос завжди знаходиться на кінці слова: амба́р, база́р, балага́н, балахо́н, бирюза́, була́т, бура́, карава́н, Арима́н, Зороа́стр, Камбі́з, Орму́зд, Русте́м і т. п.

Такий вимові цих слів допомагало й те, що персидські слова заходили до нас часто через тюрксько-татарське посередництво.

§ 12. Слова *арабського* походження також мають наголос на кінцевім складі: адмира́л, азиму́т, алкого́ль, альмана́х, атла́с, бальза́м, газе́ль, бурну́с, зені́т, ісла́м, кисе́т, ко́ран, майда́н, Аверо́с, Магоме́т, Ома́р, Гару́н-аль-Раши́д і т. п.

Слова цієї групи заходили до нас звичайно через мову французську (а сюди з Іспанії), що теж впливало на їх наконечний наголос.

§ 13. Слова *семитської семі* мов (вавилонська, асирійська, давньо-жидівська, сирийська) також вимовляємо з наголосом на кінцевім складі: Балтаса́р, Сарданапа́л, кага́л, маца́, коше́р, лапсерда́к і т. п. Тут маємо багато слів давньо-жидівських, що прийшли до нас через мову грецьку: Аро́н, амі́нь, Авра́м, Агасве́р, Ада́м, Іва́н, Адона́й, Іорда́н, Варла́м, Голія́ф, Дави́д, Соломо́н, Сау́л, Савао́ф, але: Ёго́ва і Ёгова́.

§ 14. Мови *фінські* завжди мають наголос на початковім складі слова: Ка́левала; від цих мов у російській мові лишилося надзвичайно багато географічних назв, особливо на півночі Росії (або в Финляндії), напр.: Сай́ма, Бу́кса, Іматра, Манселе́ке, То́рвео, Ка́ргополь, Во́логда, Я́ренськ, Су́хона, Пі́нега, Ту́лома, Хо́лмоґори (з фин. Holmgård, це слово підпало так званій народній етимології, хоч зберегло свій фінський наголос). Небагато фінських слів, вже під впливом російським, вимовляємо тепер з наголосом на кінці слова: Кива́ч, Москва́, Ока́, Шексна́ і т. п., хоч у XVII в. на Україні звичайно казали: Мос́ква.

§ 15. В мові *польській* наголос завжди падає на передостанній склад, цеб то на другий склад від кінця: ду́ля, мазу́рка, бекеша́, ве́нзель, Длу́гош, Заре́мба, Костю́шко, Копе́рник, Лінде́, Ска́рга і т. п.

Треба додати, що всі ті чужі слова, які звичайно вимовляються з наголосом на кінці слова, — напр. слов а́ французські та слова турецько-татарської семі́ і др., — поляки вимовляють по своєму, цеб-то з наголосом на передостаннім складі слова; але такий наголос в мові польській явище цілком нормальне, бо відповідає законам їхньої власної мови. Цю польську вимову чужих слів часто переймають собі й українці в Галичині та на Волині.

і дуже часто вимовляють чужі слова з наголосом на передостаннім складі, цеб-то по-польському, замість вимовляти їх з наголосом на кінці, напр.: адво́кат, Па́риж, бу́кет, зам. адво́кат, Па́риж, бу́кет; такий наголос в українській мові зовсім неприродний, бо наша мова знає й кохається в наголосах на кінці слова; пор. § 46.

§ 16. В мові *чеській* наголос завсіди на початковім складі слова: бла́зень, га́сло, пра́пор, Га́нка, Ма́сарик, Ко́ллар і т. п.

§ 17. В мові *грецькій* наголос може бути на одному з трох останніх складів слова; слова грецького походження в більшості своїй затримують і свій грецький наголос: архимандрі́т, ба́зис, би́бліоте́ка, ва́рвар, ефі́р, ко́смос, сім-вол, строфа́, Апе́ллес, 'Атлас, Ге́ліос, Пифаго́р, Тита́н, Ге́ктор, Ка́стор, Не́стор і т. п.

§ 18. Грецькі слова на-*ос* завсіди гублять у нас своє-*ос*, а наголос звичайно лишається грецький: а́вгуст, абри́ст, ката́р, ме́год, педаго́г, пе́ріод, фило́соф, Алкі́д, Анхі́з, Архіме́д і т. п.

§ 19. Грецькі слова на-*он, -он* звичайно зберігають у нас своє закінчення, але наголос мають завсіди на кінці слова: лексико́н, Агамемно́н, Амфитріо́н, Анакрео́н, Аполло́н, Зе-но́н, Крито́н, Лаокоо́н, Мемно́н, Плато́н, Соло́н, Трито́н, Харо́н і т. п.

§ 20. Але багато грецьких слів свого закінчення й наголосу в нас не зберігають, — найчастіше наголос цей переходить на кінець слова, напр.: нава́рх, пегас, сканда́л, Ариста́рх, Аристі́п, Гезіо́д, Гефе́ст, Гоме́р, Зефі́р, Іка́р, Ликю́рг, Мена́ндр або Мена́ндер, Нарці́с, Патро́кл, Пегас, Полифе́м, При́ям, Саті́р, Танта́л, Телема́х, Езо́п, Епикте́т, Феокрі́т і т. п. Такій вимові допомагало (крім аналогії з вимовою імен латинських, § 21) те, що ймення ці часто приходили до нас не прямо з грецької мови, а при допомозі мови французької (§ 5). Грецькі романи в XVIII віці були в нас дуже модними, але на Україні їх читали тільки у французькім, рідше в німецькім перекладі; таким чином зайшло до нас багато грецьких слів у французькій перерібці. Пор. § 6

§ 21. В мові *латинській* наголос буває лише на другім або третім складі слова від кінця, на кінці ж слова він ніколи не буває. Коли слово зберігає свою латинську форму, то звичайно воно має й латинський наголос: ко́декс, кля́вза, сенато́р, 'Аргус, Ве́спер, Да́фнис, Катили́на, Ко́клес, На́зіка, Не́пот, Це́зар, 'Юпитер і Юпіте́р і т. п.

Але багато єсть і таких латинських слів, що їх з ріжних причин ми вимовляємо з наголосом на кінці слова, напр.: Ганниба́л, Геркулес, концер́т, адво́кат і т. п.; див. §§ 22 — 24, 26 — 29.

§ 22. Від слів на *-as* (з родовим на *-atis, -antis*) звичайно творимо слова від основи (основа — це родовий відмінок без закінчення *-is*), а наголос ставимо в них постійно на кінці слова: гига́нт, оптима́т, меце́на́т; так само й грецькі: А́тла́нт, Ка́лха́нт і т. п.

§ 23. Багато латинських слів гублять у нас своє закінчення. Так, закінчення *-us* в українській мові завжди відкидається, а наголос лишається на тім самім складі, на котрім був він у мові латинській: *advocátus* — адвока́т, *prelátus* — прела́т, *senátus* — сена́т, *accéntus* — акце́нт, префе́кт, апа́ра́т, доце́нт, контра́кт, Вулка́н, Герма́ник, Ками́л, Ката́ул, Луку́л, Марце́л, Мете́л, Непту́н, Ре́гул, Ро́мул, Сату́рн, Си́лен, Та́цит, Гибу́л і т. п.

§ 24. Латинські слова на *-um* звичайно гублять у нас своє закінчення, але наголос зберігають латинський: *decrétum* — декре́т, *protocólm* — протоко́л, *proscéntum* — проце́нт, ферме́нт, архі́в, стату́т, фундаме́нт і т. п. Коли ж слово закінчення *-um* не губить, то воно так само зберігає й латинський наголос: мемора́ндум, фа́гум, мі́нимум, фо́рум і т. п. (замічу, що в українській мові слова ці мужеського, а не середнього роду).

§ 25. Латинські слова на *-ius* та *-ium* звичайно міняють у нас своє закінчення на *-ій*, а наголос мають на передостаннім складі: Вергілі́й, Гора́цій, Мерку́рій, Овіді́й, аква́рій, герба́рій, крите́рій і т. п.

§ 26. Слова на *-eius* переходять у нас на *-ей* з наголосом на кінцевім *-e*: Морфе́й, Ене́й, Помпе́й, Апуле́й. Див ще § 34.

§ 27. Латинські слова на *-anus* переходять у нас в слова на *-ан* з наголосом на кінці слова: вулка́н, Лука́н, Сильва́н, Трая́н, Юлія́н і т. п. Див. § 34.

§ 28. Так само латинські слова на *-inus* переходять у нас в слова на *-ин* з наголосом на кінці слова: Августи́н, Тигеллі́н.

§ 29. Латинські слова на *-o, -io*, що мають родовий відмінок на *-onis*, в українській мові звичайно кінчаться на *он* (цеб то творяться від основи) з наголосом на кінцевім складі. Слова (цеб то з наголосом основи): ле́гіон, аквило́н, Като́н, Купидо́н, Маро́н, Назо́н, Пизо́н, Плуто́н, Страбо́н, Цицеро́н і т. п.; так само Неро́н, і рідко — Не́рон. Пор. § 34.

§ 30. Часом буває, що ми вимовляємо класичні слова ріжно, — то з наголосом грецьким, то з латинським, то на решті — з своїм, цеб то на кінці слова, напр., назву *Ганнібал* вимовляють потрійно: Га́ннибал — Hánnibal, Ганні́бал — 'Anníbas, і Ганниба́л; так само Андро́нік, Не́рон, Адо́ніс, 'Арго́, Са́пфо і т. п.

§ 31. Ті чужі слова, що одночасно заходять до нас від різних мов з різною системою наголосу, часто вимовляються в нас не однаково: принцип, магазін, атом, парламент, медикамент і т. п.

§ 32. Чужі слова *зложені* частіше мають у нас український наголос, щоб то на другім слові: поліцмейстер, балетмейстер, аксельбант, бакенбарди, брандмайор, камердінер, парикмахер і т. п. Але в чужих словах рідко вживаних, особливо в перейнятих з мови німецької, наголос часом лишається німецький, щоб-то в першім слові: ландман, фюрман, вальдшнеп і т. п.

§ 33. *Закінчення* чужих слів не завжди дають вірну вказівку про наголос їх. Напр., єсть однакові закінчення в мові англійській і французській (звичайно такі слова зайшли з французької мови до англійської), так що в словах, перейнятих з цих мов, наголос ставимо в залежності від того, звідки слово взяте; так вимовляємо: парламент (по англійськи) або парламент (по французьки).

§ 34. Ось ці закінчення чужих слів *мужеського роду* звичайно приймають наголос на себе, звідки б слово не прийшло до нас: -аж, -аш, -еж, -ак, -ант, -янт, -єнт, -мент, ан, -ян, -єн, -їн, он, ун, -ай, -ей, -іл, -їл, -ам, -ім, -їм, -ат, -ет, -їт, -от, -їт, -ест, -їст, -їф, -їзм, -їзм, -їск. Сюди належать головним чином слова французькі, латинські, грецькі, турецько-татарські та інші; виключень з цього правила не багато, — це звичайно слова з тих мов, що хоч мають подібне закінчення, але не допускають наголосу на кінцевім складі, напр.: Лондон, Байрон і т. п.

Всі слова з таким закінченням мають наголос нерухомий, щоб-то при відміні слова він лишається на тім самім складі, де був у називнім відмінкові: драгун, драгуна, драгуном, драгуни. Тільки загально вживані слова на -ак, -ай, -ан в українській мові мають великий нахил до рухомого наголосу: козака, козаком, байдаки, бугая і т. п.; але не загально вживані слова на -ак, ай, ан звичайно зберігають свій нерухомий наголос. Див § 10.

§ 35. Чужі слова муж. роду на *граф, -метр (-метр)* і *-лог*, з голосною *о* перед цими закінченнями, мають наголос на цім *о*: автограф, хронограф, фотограф, етнограф, типограф, барометер, хронометер, динамометер, ідеолог, патолог, фізіолог, археолог, філолог.

Коли ж перед цими закінченнями нема голосного *о*, тоді наголос падає на кінець слова: епіграф, або буває перед закінченням: діаметер, каталог, параграф і т. п.

Український переклад слова *теблог* має й український наголос, щоб-то на другім слові: *богослов*.

§ 36. Чужі слова жіночого роду на *-а* постійно мають наголос на передостаннім складі: комора, кімната, маса,

бда, сфера, химера, Аврора, Агрипіна, Андромаха, Антигона, Венера, Гекуба, Лаура (Лявра), Дездемона, Ізабела, Прозерпіна і т. п. Виключення творять лише слова (їх небагато) що в мові своїй мають вже наконечний наголос: строфа, маца і т. п.

§ 37. Слова жіночого роду на -*єя*, -*ая*, -*оа*, -*овка*, -*єка*, -*єта* звичайно мають наголос на передостаннім складі: Амальтея, Астрєа, Медєа, Ніобєа, Аглая, Навзикая, Збєа, винтовка, аптека (також і по § 38: аптика), карєта, газєта, ідея, батарея; але: солея, кисєя.

§ 38. Слова жіночого роду на -*ика* мають наголос на третім складі від кінця: фізика, грамати́ка, догма́тика, матемáтика, журналістика, ритóрика і т. п. Але це наголос уже новий, бо вдавнину всі слова на -*ика* вимовлялися в нас на Україні по § 36, з наголосом на передостаннім складі: ритори́ка, Афри́ка. Амери́ка, грамати́ка; від цієї давньої вимови на Україні лишилося лише *музика* (а не мұзика).

Слово *музика* походить від гр. *μουσική*, і вимовлялося в нас, по § 36, з наголосом на передостаннім складі: *мусі́ка* — мосу́йка, потім музика́; давні українські акцентовані пам'ятки знають лише мұзика́, мұзика́, і цей давній наголос став на Україні загально вживаним. Свій наголос українці занесли й на Москву і там він довго тримався; пор. ще у Пушкіна: Гремить музика́ боевая. Десять коло 30 років XIX-го століття німці й поляки занесли на схід латинську вимову цього слова — мұзика, але вона на Україні не прийнялася (проте прийнялася в Росії: му́зыка). Лише в Галичині під впливом польським, часто вимовляють мұзика.

§ 39. Слова жіночого роду на -*ія* бувають латинського або грецького походження; слова латинського походження (хоч би й грецькі слова, але прийшли до нас через мову латинську вимовляємо з наголосом на 3-м складі від кінця: комедія, анатомія, редакція, поезія і т. п. Треба замітити, що під польським впливом так само вимовляємо й деякі грецькі слова: Аспазія, Іфігенія, Лєсбія і т. п.; через Україну цю польську вимову було занесено й до Росії.

Слова грецькі (або семитські, що прийшли до нас через мову грецьку) звичайно вимовляємо з наголосом на 2-м складі від кінця: витія́, анемія́, міся́, летаргія́, литургія́, панагія́, симонія́, стихія́, Євдокія́, Софія́, Марія́ (але й Марія́, Мар'я́, бо з *Mária*) і т. п.

§ 40. Всі слова, що закінчуються на -*ида*, -*їда*, -*ада*, -*ида*, мають наголос на передостаннім складі: панахи́да, лампа́да, брига́да, канона́да, Агла́да, Бавкі́да, Іроді́да, Ізі́да, Кипрі́да, Немезі́да, Пала́да, Феті́да, Енеї́да і т. п.

§ 41. Ймення муж. роду на -а вимовляємо так само, як і ймення жін. р. на -а, цеб-то звичайно з наголосом на передостаннім складі (по § 36): Атіла, Брама, Б'удда, Задека, Сенека; але: Кузьма, Лука, Хома, Бова, Калігула.

§ 42. Ось ці суфікси прикметників від чужих слів завіси приймають наголос на себе: -альний: банальний, ідеальний, нормальний, геніальний, реальний; -ізмий: серйозний, грандіозний; -ійний: кульмінаційний, сенсаційний; -ичний: критичний, психічний, ідеалістичний, ідилічний, аналитичний, анатомічний, іронічний і т. п.

§ 43. Прикметники на -ський, що походять від слів на -ія, мають наголос на передостаннім складі: бельгійський, австралійський, фенікійський, богемський, саксонський; але віддавна встановилася літературна вимова „англійський“ по-руч „англійський“.

§ 44. Дієслова чужого походження на -ствувати утримують в дієімєнникові наголос свого іменника на -ство: авторство -авторствувати, ораторство -ораторствувати. По всіх дієслівних формах наголос у таких словах нерухомиий.

§ 45. Більшість чужих дієслів кінчиться у нас на -увати, -ювати (з нім. -iegen): фантазувати, мобілізувати, зондувати, ігнорувати, ідеалізувати, апелювати, ізолювати, ілюструвати, балансувати і т. п. При зміні цих слів, коли випадає *e*, наголос переходить на *y*, *ю*: зондую, апелюючи.

§ 46. Таким чином, як бачили ми вище, в українській мові помічається великий нахил вимовляти чужі слова з наголосом на кінці слова, цеб-то вимовляти їх так, як часто вимовляємо й свої слова. Цьому допомагали такі причини.

Першою причиною цього треба вважати зникнення в нас закінчення чужого слова, через що наголос слова тим самим опинився на кінцевім складі: *advocatus*—адвокат, *paidagwos*—педагог.

Другою причиною цього треба вважати те джерело, звідки прийшло до нас слово. Річ у тім, що з половини XVIII го віку розпочався дуже великий вплив французької мови на Схід, а разом з тим і на Україну, і вплив цей продовжувався майже ціле століття; мова французька панувала тоді скрізь в інтелігентних родинх. От через це багато чужих слів, напр. грецьких, латинських, німецьких, англійських, арабських і інші, прийшли до нас через мову французьку, і ми їх часто вимовляємо й тепер по французьки, цеб-то з наголосом на кінці слова: Ам'ур, Шекспір (по-англійському треба Шекспир, *Shakespeare*), Гамл'ет, Гом'єр і т. п.

По-третє, великий вплив у цім відношенні мали на нашу мову мови східні, — тюрксько-татарські, в яких наголос постійно падає на кінець слова; мови ці взагалі виявили на українську мову надзвичайно великий вплив.

25x) 0,30 коп (1986r) И-605

— 10 —

Література. Докладніше про наголос в чужих словах та про чужі слова взагалі див. такі праці:

Ив. Огієнко, Обь удареніи въ географическихъ именахъ, Київ, 1912 р., ст. 1 — 64

Ив. Огієнко, Обь удареніи въ собственныхъ именахъ, Київ, 1912 р., ст. 1 — 88.

Ив. Огієнко, Словарь общеупотребительныхъ иностранныхъ словъ, Київ, 1912 р., ст. 1 — 192, див. тут статтю: „Обь удареніи въ иностранныхъ словахъ“.

Ив. Огієнко, Русское литературное удареніе, Київ, 1914 р., вид. 2, ст. 104 — 113: Обь удареніи въ иностранныхъ словахъ; тут же на ст. 228 — 237 подано всю головнішу літературу для вивчення наголосу взагалі.

Ив. Огієнко, Къ вопросу обь иностранныхъ словахъ, вошедшихъ въ русскій языкъ при Петрѣ Великомъ, „Русск. Фил. Вѣстникъ“ за 1911 р. кн. 3 і 4.

Ив. Огієнко, Иноземные элементы въ русскомъ языкѣ. Исторія проникновенія заимствованныхъ словъ въ русск. языкъ. Київ, 1915 р.; тут на ст. 107 — 119 подано всю важнішу літературу для вивчення чужихъ слівъ в українській мові.

И Огієнко. Обь удареніи въ словѣ „музыка“, див. „Русск. Фил. Вѣстн. 1917 р. ст. 1 — 26.

І. Огієнко, Український етилістичний словник, Львів, 1924 р., ст. І — 496, — тут скрізь показано, як треба вимовляти чужі слова.

Львівська бібліотека
АН УРСР

Львівська державна
наукова бібліотека

№

4259

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ И 60544

РА

4259

І. Огієнко

Наголос чужих слів